

НАЗВИ СОРОЧКИ ТА ЇЇ ДЕТАЛЕЙ У СХІДНОПОДІЛЬСЬКИХ ГОВІРКАХ

У статті розглянуто структурну організацію, формування та функціонування лексико-семантичної групи назв сорочки у східноpodільських говірках.

Ключові слова: лексико-семантична група, диференційна ознака, назви сорочки, східноpodільські говірки.

Березовская А.Г. Названия рубашки и ее частей в восточноподольских говорах. *В статье рассматривается структурная организация, формирование и функционирование лексико-семантической группы названий рубашки в восточноподольских говорах.*

Ключевые слова: лексико-семантическая группа, дифференциальный признак, название рубашки, восточноподольские говоры.

Berezovska A.G. Names shirts and parts in Eastern Podillya dialects. *The structure, formation and functioning of the lexico-semantic group of the names of a shirt in Eastern Podillya dialects are considered in the article.*

Keywords: lexico-semantic group, differential features, names of a shirt, Eastern Podillya dialects.

Тематична група лексики (ТГЛ) одягу є однією з найдавніших плас-тів лексичного фонду української мови, зберігає інформацію про духо-вну й матеріальну культуру носіїв мови, постійно зазнає змін. Тому на-зви одягу неодноразово ставали предметом діалектологічних досліджень

Ф. Бабія, Г. Гримашевич, Л. Пономар, Н. Пашкової, М. Дерке, Н. Клименко, Т. Щербини та ін., які звертали увагу на номінацію сорочки та її деталей.

Мета статті – проаналізувати назви сорочки та її деталей у говірках Східного Поділля, особливості їх творення, мотивації, етимології. Джерелом дослідження став «Словник назв одягу та взуття у східноpodільських говірках» (Березовська), укладений за матеріалами, зібраними у 207 говірках Східного Поділля.

Сорочка є основною складовою частиною чоловічого й жіночого вбран-ня, найдавнішим видом шитого одягу [4: 48]. У східноpodільських говірках номінація сорочки представлена лексемами *сорочка* (покривається весь ар-е-ал), *рубашка* (абсолютний синонім у більшості говірок), *кошула* (спорадич-но як синонім).

Лексема *сорочка* відома сучасній українській літературній мові зі значеннями ‘жіноча, дитяча натільна білизна’, ‘чоловіча натільна білизна’, ‘одяг, який одягають поверх білизни’, є питомою (ЕСУМ V: 358). Слово *рубашка* етимологічно пов’язане з *рубь* ‘шматок тканини’ (Фасмер III: 510). Зі значенням ‘сорочка’ лексема *рубашка* відома багатьом говорам української

мови. Дослідниці говірок середньонадніпрянсько-степового суміжжя (Т. Щербина) та східностепових (Н. Клименко) зауважують, що в говірках ця лексема з'явилася під впливом російської мови [3: 93; 6: 27]. У поліських говірках «ця назва з'явилася пізніше і зараз поширена із семантикою 'чоловіча верхня сорочка'» [2: 55]. Лексема *кошул'а* 'сорочка' є загальнослов'янським запозиченням із латинської мови з поки що невстановленим часом і шляхами проникнення, де *casula* позначало 'хатину, намет, пізніше плащ із каптуром' (ЕСУМ III: 70). Лексемою *кошуля* позначають сорочку в багатьох говірках української мови: буковинських (Сбг: 230), західнополіських (Арк. I: 249), гуцульських (ГГ: 103; АУМ II: к. 293), бойківських (Онишкевич I: 384; АУМ II: к. 293), подільських (Брилінський: 53), лемківських (Горбач: 37), надсянських (Верхратський: 106). У досліджуваних говірках назва *кошул'а* та її фонетичні варіанти *ко'шул'а*, *ку'шул'а* зафіксовані зі значеннями 'чоловіча сорочка', 'грубий шерстяний джемпер', 'жилетка з хутряною підкладкою', 'чоловічий піджак із вишитою вставкою на грудях і спині', 'жіноча сорочка'. У східноподільських говірках лексема виходить за межі тематичної групи «одяг» і передає семи 'некрасива, неакуратна жінка', 'прищі на голові дитини', 'наріст на голові дитини', 'гуля', 'лупа', 'закуйовджене волосся', 'хвороба золотуха'. Розвиток семантики лексеми *кошуля* з використанням реконструкції давніх родинних обрядів у східноподільських говірках простежила Т. Тищенко [5].

В основу структурної організації назв сорочки лягли диференційні ознаки (ДО) 'стать користувача', 'матеріал виготовлення', 'наявність декору та орнаментатії', 'час носіння', 'крій'.

ДО 'стать користувача' не є доміантною, але зумовила появу опозиції сем 'чоловіча сорочка' – 'жіноча сорочка', спільними в реалізації яких є лексеми *со'рочка* та *ру'башка*.

Спеціальні назви чоловічої сорочки в говірках становлять поєднання загальної назви та додаткової характеристики одягу за статтю носія: *со'рочка муз'ка*, *со'рочка чолов'їча*. ДО 'стать користувача' та 'крій' вплинули на появу номінацій *тоўс'тоўка*, *косово'ротка* 'чоловіча сорочка із застібною збоку'. Лексема *тоўс'тоўка*, очевидно, є похідною від назви тканини, з якої могла бути виготовлена, пор.: *товстина* – полотно, виготовлене з клочья, яке служило для пошиття чоловічого поясного одягу, плахт і міхів на збіжжя (Матейко: 34). Композит *косово'ротка* має прозору мотивацію і вказує на особливості крою коміра і вирізу. Для назв чоловічих сорочок у більшості говірок релевантною виявилася ДО 'спосіб носіння' – 'чоловіча сорочка, заправлена в штани' – 'чоловіча сорочка, незаправлена в штани'. Для номінації першої семи мовці використовують номінативні словосполучення *зап'ратана со'рочка*, *ру'башка у шта'ни*. На позначення семи 'чоловіча сорочка, незаправлена в штани' суцільний ареал у досліджуваних говірках утворює номінація *со'рочка на'випуск* із поодинокими вкрапленнями номену *со'рочка на'верх*.

ДО 'стать користувача' на номінацію сорочок за ДО 'матеріал виготовлення', 'наявність декору та орнаментатії' не вплинула.

Окрему лексико-семантичну мікрогрупу утворюють назви сорочки за ДО 'наявність декору та орнаментатії'. Опозиція сем 'невишита сорочка' — 'вишита сорочка' у східноподільських говірках є регулярно зреалізованою. Репрезентанти першої семи є загальноживаними назвами сорочки. Другу сему найчастіше передає однослівна номінація *виши|ванка*. Спорадично в синонімічні відношення з нею вступає лексема *мало|роска*, мотивована національністю користувача. Вузьколокальною в досліджуваних говірках є лексема *гу|цулка*. Чіткої мотивації цієї назви експлоратори не могли подати, але дескриптивні джерела інших діалектних континуумів свідчать про те, що в основі номінації *гу|цулка* на позначення вишитої сорочки є особливості узору вишивки [3: 102].

Номінативні конструкції, які реалізують сему 'вишита сорочка', утворені із загальної назви сорочки та маркуючої ознаки, яка вказує на національність користувача (*сорочка укра|їнс|ка*), спосіб оздоблення (*сорочка (сороч|ка) |вишита*), особливості узору (*сорочка гу|цул|с|ка*), час носіння (*сорочка с|ва|тошна, сорочка св|атна*). Усі репрезентанти семи 'вишита сорочка' одночасно реалізують сему 'сорочка, яку носять на свято'. Це пояснюється тим, що сорочки, оздоблені декором, носили лише у вихідні та святкові дні: *сороч|ки полот|н|ан|і / самот|кан|і / б|і|лили йіх / виши|вали рука|ви / ком|ір|і / це були с|ва|тошн|і сороч|ки* (Пог.).

Опозидами до названих лексем і узгоджених словосполучень є словосполучення *сорочка буд|ен.а, сорочка буд|дошна: буд|дошна сорочка самот|кана / а|ли йі|її ни виши|вали* (Пог.). Архісема 'сорочка, яку носили щодня' об'єднує навколо себе семи за ДО 'матеріал, з якого виготовлено сорочку', зокрема 'сорочки з домотканого полотна', 'сорочки із фабричної тканини'. ДО 'стать' на номінацію не вплинула. Реалія «сорочка з домотканого полотна» настільки архаїзувалася, що в окремих говірках мовці найстаршого покоління не можуть вказати на її особливості, хоча номінацію зберігають у свідомості. Сема 'сорочка з домотканого полотна' в досліджуваних говірках представлена зрідка субстантивами та описовими словосполученнями, атрибутив у яких мотивований назвами полотна: *сорочка рад|і|ї|яна (ра|доў|'ана), сорочка поло|ї|яна* 'сорочка з домотканого полотна', *сорочка (сороч|ка) полот|н|ана* 'сорочка з тонкого домотканого полотна', *сорочка л|'она, рубашка л|'ана* 'жіноча сорочка з лляного полотна'.

На позначення сорочок із домотканого полотна в десять пасом зафіксовано архаїчні однослівні номінації *ди|с|'а|чанка, дис|'а|тинка, ди|с|'атка* та словосполучення *сорочка дис|'а|чана (дис|'ат|чана), сорочка гре|'б|'ін.а (гри|б|'ін.а), сорочка з|руба, сорочка дис|'а|тин.а, сорочка дис|'а|тинасин|'кова, сорочка бамба|'кова, сороч|ка дис|'а|ч.ана*. Вживання окремих із них є спорадичним явищем, інші утворюють значні ареали. Більшість номенів є однозначними. Іменники *ди|с|'а|чанка, ди|с|'атка* — багатозначні слова. Незважаючи на архаїчність, лексема *ди|с|'атка* має широку семантичну структуру, що свідчить про її полісемантизм і активне функціонування в мовленні діалектоносіїв у першій половині XIX століття.

На позначення сорочок із домотканого полотна у тринадцять пасом зафіксовано словосполучення *сорочка л|'іва|'кова, сорочка с|ва|тошна, сорочка*

тринац'ятипасин'кова, сорочка три'нац'атна, сорочка бамба'кова. Номінації *с'ва'тошна, тринац'ятипасин'кова, три'нац'атна* мають прозору мотивацію. Постанок намена *сорочка бамба'кова* мовці пояснюють так: *доба'л'али ше бамбак / та'к і нит'ки 'б'іл'і бу'ли* (Тар.). Лексеми *бамбак* зі значенням 'невідбілена бавовняна пряжа промислового виробництва' фіксує К. Матейко в етнографічному словнику «Український народний одяг» (Матейко: 25). Отже, цілком логічним видається використання словосполучення *сорочка бамба'кова* на позначення сем 'сорочка з домотканого полотна в тринадцять пасом' та 'сорочка з домотканого полотна в десять пасом', оскільки, очевидно, такі нитки могли додавати для виготовлення будь-якого полотна.

Поєднання ДО 'стать носія' і 'крій' на номінації жіночих сорочок суттєво не відобразилося. Лише в декількох говірках на позначення сорочки, верхня частина якої пошита з тонкого полотна, а нижня з грубого, зафіксовано спеціальні назви: *сорочка подол'на* (Кис.), *л'ід'м.ичка* (Юр., Суш., Крс.).

ДО 'стать носія' і 'матеріал виготовлення' спричинили появу мікрогрупи назв жіночої полотняної сорочки: *сорочка, руб'ашка, л'ол'а, л'ід'м.ичка, с'п'ід'м'ка*, які в досліджуваних говірках є багатозначними.

Семантична структура лексеми *руб'ашка*

Типи семантичної структури	Чоловіча сорочка	Жіноча полотняна сорочка	Жіноча сорочка, у якій сплять	Спідня шовкова жіноча сорочка з мереживом	Говірки
1	+				внп
2	+	+			Лад., Лоз.
3	+		+		Уд.
4	+			+	Бок., Зап., Вільш., Сав., Ч., Кіб., Тал., Ап., Віл., Мик.

Семантична структура лексеми *л'ол'а*

Типи семантичної структури	Жіноча полотняна сорочка	Довга дитяча сорочка	Плаття для вагітної жінки, вузьке в плечах і розширене донизу	Говірки
1	+			Сем.
2		+		Пог., Кис.
3			+	Прм.

Семантична структура лексеми *сн'ід'ка*

Типи семантичної структури	Спідні чоловічі штани	Підкладка від пояса до колін у чоловічих штанах	Жіноча полотняна сорочка	Матеріал, пришитий зісподу одягу	Говірки
1	+		+		Юр.
2		+			Мел., Сав.
3				+	Бор., Ж., Крут., НО, Ц., Мел., Карб., Сав., Мит., Сат.

ДО ‘стать носія’ і ‘час носіння’ дозволяє виокремити мікрогрупу назв, що передає сему ‘жіноча сорочка, яку одягають для спання’. У більшості говірок абсолютними синонімами є атрибутивне словосполучення з головним словом *сорочка* чи *рубашка* та субстантив *ноч'нушка*: *сорочка (н'іч'на, н'иш'на, ноч'на)*, *сороч'ка ноч'на*, *рубашка ноч'на*. В окремих говірках дублети доповнюють прозоромотивовані лексеми *ноч'нул'а* (Лен.), *ноч'нуха* (ВТ, Карб.) та метафорична номінація *сон'а* (Л.).

Отже, назви сорочок мотивовані:

- характером оздоблення: *сорочка (сороч'ка) |вишита, виши|ванка*;
- етнографічними ознаками: *малороска, гуцулка, сорочка україїнс'ка, сорочка гуцул'с'ка*;
- матеріалом виготовлення: *сорочка полот'н'ана, тоу'с'тоу'ка, рубашка л'а'на, ди'с'а'чанка, дис'а'тинка, ди'с'атка, сорочка дис'а'чана, сорочка дис'атипасин'кова, сорочка бамба'кова, сорочка тринац'атипасин'кова, сорочка тринац'атна*;
- часом носіння: *сорочка буден.а, сорочка будошна, сорочка с'ва'тошна, сорочка св'ат'на, сорочка н'іч'на, ноч'нуха, ноч'нул'а, ноч'нушка*;
- кроєм: *косоворотка, сорочка по'д'іл'на*.

Окрему мікрогрупу назв деталей сорочки становлять репрезентанти семи ‘відлого рукава, манжети’. Суцільний ареал утворює лексема *ман'жет* у різних фонетико-граматичних варіантах *ман'жет, ман'жет, манд'жет, ман'Ует, ман'Ует, ман'жета, ман'жета, ман'жетка*. В окремих говірках однаково активною є лексема *ман'кет, ман'кети*, яку мовознавці вважають запозиченою з польської мови (ЕСУМ III: 382). У більшості говірок на позначення названої семи зафіксовано лексичні дублети *ман'жет / об'ш'лаг, ман'жет / за'п'асник, ман'жет / чохла, ман'жет / чохли, ман'жет / чохло, ман'жет / чо'хол*. ДО ‘наявність чи відсутність декору’ виявилася релевантною лише в одній говірці, зумовивши появу опозиції ‘вишиті манжети’ – ‘невишиті манжети’, яку передають такі номени-опозити *дуди*: *ман'жети* (Кал.).

Назви вишитого розрізу на грудях, що був обов'язковим елементом жіночої і чоловічої сорочок, у східноподільських говірках утворюють окрему

мікрогрупу. Значний ареал займає багатозначна лексема *ма|н'їж^мка*, що має затемнену мотивацію, та її фонетичні варіанти *ма|н'їшка*, *ма|н'єж^мка*, *ма|н'єшка*. Укладачі статті в «Етимологічному словнику української мови» походження лексеми пов'язують із *мана*, *манити*; припускають спільність походження з *манжета* (ЕСУМ III: 383), як запозичення з російської в польську кваліфікують це слово російські та білоруські етимологи (КЭСРЯ: 192–193; ЭСБМ VI: 218). В окремих говірках назва *ма|н'їж^мка* має синоніми *лестка*, *ме^лреж^мка*, *оп|шиўка*, *лрозр'їз*, *розр'їз*, *розр'ез*, *разр'ез*, *с'їц'ошка*, *пазуха*. Лексеми *ме^лреж^мка* та *оп|шиўка* вказують на техніку оздоблення. Загальноживана лексема *пазуха* в говірках має широку семантичну структуру і реалізує семи 'розріз на грудях сорочки', 'вишитий розріз на грудях сорочки', 'сорочка, висмикнута із спідниці', 'простір між грудьми і одягом'.

Як правило, більшість назв вишитого розрізу на грудях сорочки є багатозначними лексемами. У номінативному полі лексем *ма|н'їж^мка*, *ме^лреж^мка*, *лрозр'їз* відзначено по дві семи, *с'їц'ошка*, *оп|шиўка* – по три. Одні семи не виходять за межі лексико-семантичної мікрогрупи на позначення сорочки та її частин, інші, перебуваючи в межах тематичної групи, входять до інших структурних підрозділів, наприклад *ма|н'їж^мка* 'вишитий розріз на грудях сорочки', 'підкладка або вставка від плечей до половини грудей і спини в чоловічій сорочці народного крою'; *оп|шиўка* 'тонка смужка тканини чи хутра, пришта на одязі для оздоблення', 'покриття цупкою тканиною стільців, диванів', 'вишитий розріз на грудях сорочки'.

Найширшу семантичну структуру має лексема *лестка*, у її складі у східноподільських говірках зафіксовано 10 сем: 'вставка в чоловічій сорочці народного крою від плечей до половини грудей і спини', 'вставка спереду сорочки від плечей до грудей', 'вставка на плечах чоловічої сорочки', 'вставка на грудях плаття', 'зборки на грудях плаття чи кофти', 'планка спереду сорочки, на якій роблять врізні петельки', 'розріз спереду на грудях сорочки', 'вишитий розріз на грудях сорочки', 'вишивка на сорочці біля горловини', 'дитячий фартушок'.

Вузьколокальною в досліджуваних говірках на позначення вишитих полос по обидва боки розрізу сорочки на грудях є прозоро мотивована лексема *погрудки*: *погрудки в'їд'ком'їра їшли аж до'пояса / із'л'ївої'сторони'їсп'равойї / р'їмно'їр'но / ближче до середини / ни ши'рок'ї виши'вали* (Кал.).

Мікрогрупу назв подолу жіночої сорочки формує опозиція сем 'вишитий низ сорочки' – 'невишитий низ сорочки', що виражається в опозиції лексем *л'ах'їўка : л'їд^м.ичка*, *л'ах'їўка : л'їт.ичка*, *л'ахоўка : л'їд^м.ичка*. Лексема *л'їд^м.ичка* постала на основі метафоричного перенесення назви нижньої деталі сорочки – підточки на її частину з переходом [o] > [и]. Досліджуваним говіркам відомі спільнокореневі дієслова *дото'чити* і *розто'чити*, що позначають семи 'пришити до одягу смужку тканини', 'дати тканину по ширині виробу' відповідно.

У більшості говірок лексична диференціація 'вишитий низ сорочки' – 'невишитий низ сорочки' виражається за допомогою дієприкметника *л'їд^м.ичка'вишита : л'їд^м.ичка*. В окремих говірках обидві семи реалізує

лексема $n' id^m$. *ичка*. Таким чином, залишаючись у межах однієї лексико-семантичної групи, номен $n' id^m$. *ичка* має розгалужену семантичну структуру і позначає семи 'низ спідньої жіночої сорочки, який видно з-під спідниці', 'пришита нижня частина жіночої сорочки', 'передня частина жіночої сорочки, яку видно, коли край спідниці піднято і заправлено за пояс', 'спідня спідниця оздоблена мереживом, яку одягали під верхню спідницю так, щоб виглядало мереживо', 'жіноча полотняна сорочка', 'спідня спідниця'.

Окремими семемами лексема $n' id^m$. *ичка* входить у номінативне поле інших лексем, зокрема вона вступає у синонімічні зв'язки з лексемою *дрочило*, похідною від *дрочити*, що позначає смужку тканини або мережива, яку пришивають на одязі для прикраси: *дрочило пришивали з к'раму / або п'лели з ниток / шоб вигл'адало сп'ит сп'ідниці / кра'са шоб була* (Тарн.).

Лексема $l' ax' i' uka$ відома досліджуванним говіркам ще зі значеннями 'вишита смужка тканини, якою обшивали комір, рукави і низ жіночої сорочки', 'мереживна стрічка, пришита внизу спідниці', 'спеціальний одяг міліціонерів': $l' ax' i' uka / ce m' il' i' ce' s' ka / форма / фу'рашка / сорочка / c' i' ra / c' i' rim' gal-стук / n' i' z' jak' iz' l' i' ch' ka mi / i' бруки с к'раснойу пол'оскойу$ (Гун.).

Отже, ЛСГ назв сорочки та її деталей становить цілість. Модифікація реалії протягом певного часу зумовлює появу нових лексем, окремі лексеми на позначення сорочки та її частин знизили свою функціональну властивість і вийшли на периферію мовної системи.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ НАЗВ ДЖЕРЕЛ

Аркушин — Аркушин Г. Словник західнополіських говірок : у 2 т. / Григорій Аркушин. — Луцьк : Вежа, 2000. — Т. 1 — 2.

АУМ II — Атлас української мови : в 3-х т. — Т. 2. Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі / АН УРСР ; Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Ін-т сусп. наук / Д.Г. Мандрівський та ін.; ред. тому Я.В. Закревська. — К. : Наук. думка, 1988. — 520 с., карт.

Березовська — Березовська Г.Г. Словник назв одягу та взуття у східноподільських говірках / Г.Г. Березовська. — Умань : Уманське комунальне видавничо-поліграфічне підприємство, 2010. — 348 с.

Брілінський — Брілінський Д.М. Словник подільських говірок / Д.М. Брілінський. — Хмельницький : Ред.-вид. відділ, 1991. — 115 с.

Верхратський — Верхратський І. Про говір долівський / І. Верхратський. — Львів, 1900. — 128 с.

ГГ — Гуцульські говірки. Короткий словник / відп. ред. Я. Закревська. — Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1997. — 232 с.

Горбач — Горбач О. Словник діалектної лексики південнолемківської говірки села Красний Брід бл. Меджилаборець (Пряшівщина) / О. Горбач // Зібрані статті. V. Діалектологія. Фотопередрук. — Мюнхен, 1993. — С. 524—660.

Гримашевич — Гримашевич Г.І. Словник назв одягу та взуття середньоподільських і суміжних говірок / Г.І. Гримашевич. — Житомир : Північноукраїнський діалектологічний центр Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2002. — 184 с.

ЕСУМ — Етимологічний словник української мови : в 7 т. / редкол. О.С. Мельничук (гол. ред.) та ін. — К. : Наук. думка, 1982—2006. — Т. 1—5.

КЭСРЯ – Шанский Н.М. Краткий этимологический словарь русского языка / Н.М. Шанский, В.В. Иванов, Т.В. Шанская – М. : Просвещение, 1975. – 644 с.

Матейко – Матейко К.І. Український народний одяг: Етнографічний словник / К.І. Матейко. – К. : Наук. думка, 1996. – 195 с.

Онишкевич – Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок / М.Й. Онишкевич. – К. : Наук. думка, 1984. – Ч. 1 : А – Н. – 495 с.; Ч. 2 : О – Я. – 515 с.

Фасмер – Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. / пер. с нем. и доп. О.Н. Трубачева; под ред. и с предисл. Б.А. Ларина. – 2-е изд., стереотип. – М. : Прогресс, 1986 – 1987. – Т. 1 – 4.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Гримашевич Г.І.** Назви сорочки в середньополіських говірках / Г.І. Гримашевич // Гуманітарний вісник. Серія: Іноземна філологія. – Черкаси, 2004. – № 8. – С. 183–185. 2. **Гримашевич Г.І.** Номінація одягу та взуття в середньополіському діалекті : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Гримашевич Галина Іванівна. – К., 2003. – 532 с. 3. **Клименко Н.Б.** Назви одягу в східно-степових говірках Донеччини : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / Клименко Наталія Борисівна. – Донецьк, 2001. – 400 с. 4. **Матейко К.І.** Український народний одяг / К.І. Матейко. – К. : Наук. думка, 1977. – 222 с. 5. **Тищенко Т.М.** Дослідження семантики архаїчних лексем у діалектному просторі / Т.М. Тищенко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика» : [зб. наук. праць]. – Вип. VII. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2008. – С. 300–304. 6. **Щербина Т.В.** Ареалогія середньонадніпрянсько-степового порубіжжя : [монографія] / Тетяна Василівна Щербина. – Черкаси : Видавець П.С. Андрощук, 2009. – 348 с.